

Κορνήλιος Καστοριάδης
Πλάτων: Ένας μεγαλοφυής... εχθρός της δημοκρατίας

15/12/2001, Ελευθεροτυπία

Του ΚΟΡΝΗΛΙΟΥ ΚΑΣΤΟΡΙΑΔΗ

Σας έλεγα την προηγούμενη φορά ότι ο Πλάτων έπαιξε εξαιρετικά σημαντικό ρόλο σε αυτό που μπορούμε να ονομάσουμε καταστροφή του ελληνικού κόσμου: η καταστροφή των Αθηνών που δυνάμει εμπεριεχόταν στα πράγματα μετατράπηκε και πέρασε στην ιστορία ως νομοτελειακή καταστροφή.

Ο Πλάτων παρουσίασε την κατάρρευση της αθηναϊκής δημοκρατίας ως φαινόμενο που υπάγεται τελικά στην τάξη των πραγμάτων. Και αυτό όχι με την έννοια που έδινε ο Ηρόδοτος στη φράση: "Ό,τι είναι μεγάλο πρέπει να γίνει μικρό" και αντιστρόφως, αλλά γιατί, κατά τον Πλάτωνα, επρόκειτο για εκ θεμελίων σαθρό πολίτευμα, για πολίτευμα που κυριαρχούνταν από ένα πλήθος αμαθές, εμπαθές και έρμαιο των παθών του -ένα πλήθος που τοποθετείται στους αντίποδες του σοφού και της σοφίας, του δίκαιου και της δικαιοσύνης. Ετσι, η πτώση της αθηναϊκής δημοκρατίας δεν εμφανίζεται ως ιστορική τραγωδία, αλλά ως περίπτωση εγγενούς φιλοσοφικής δικαιοσύνης.

Αυτό το επιχείρησε αφ' ενός θετικά, αν μου επιτρέπεται το οξύμωρον• προτάσσοντας δηλαδή την ιδέα ότι μπορεί και πρέπει να υπάρχει επιστήμη της πολιτικής, σίγουρη και ασφαλής γνώση που επιτρέπει τον προσανατολισμό στο χώρο της πολιτικής. Προτάσσοντας την ιδέα ότι τελικά η επιστήμη της πολιτικής στηρίζεται σε μια υπερβατική γνώση και, μάλιστα, στην ίδια την υπερβατικότητα...

...Τελικά ο Πλάτων ανατρέπει εντελώς την ελληνική αντίληψη σύμφωνα με την οποία η δικαιοσύνη εξακολουθεί να παραμένει ανοικτό ζήτημα στους κόλπους της πόλης: ποιος οφείλει να δώσει τι και ποιος οφείλει να έχει τι; Πράγμα που θέτει διαρκώς το πρόβλημα της κατανομής μεταξύ των πολιτών και κατ' αυτόν τον τρόπο ανοίγει ταυτόχρονα τον δρόμο στην ερώτηση. Ανατρέπει λοιπόν αυτό τον ορισμό και μετατρέπει τη δικαιοσύνη σε κάτι που θα μπορούσε να ονομαστεί ιδιότητα του όλου -ολιστική ιδιότητα ονομάστηκε, εξάλλου, στους νεότερους χρόνους. Για τον Πλάτωνα η δικαιοσύνη έγκειται στο να είναι το σύνολο της πόλης καλά διαιρεμένο, καλά διαρθρωμένο, και μέσα σ' αυτό το σύνολο της πόλης καθένας έχει τη θέση του και

δεν προσπαθεί να την αλλάξει -αυτή είναι η κεντρική ιδέα της Πολιτείας, είναι επίσης και η κεντρική ιδέα των Νόμων. Σύμφωνα με την περίφημη φράση της Πολιτείας (433a), η δικαιοσύνη έγκειται στο τα αυτού πράττειν και μη πολυπραγμονείν. Να ασχολείται κανείς με τις υποθέσεις του, με ό,τι του ανήκει, με αυτό που κατέχει, που αντιστοιχεί στη θέση του και να μην προσπαθεί να ασχοληθεί με τα πάντα, να μην είναι busybody, όρος που αποτελεί εξάλλου την καλύτερη απόδοση του πολυπραγμονείν.

Ομως, ταυτόχρονα, στον Πλάτωνα ακριβώς θα βρούμε για πρώτη φορά την προσπάθεια να θεμελιωθεί δικαίω και λόγω η ιεραρχία μέσα στην πόλη. Στην ελληνική πόλη η ύπαρξη ελεύθερων και σκλάβων ή πλούσιων και φτωχών αποτελεί γεγονός. Με τον Πλάτωνα αυτό ανάγεται σε οιονεί δίκαιο• δηλαδή κάτι που στηρίζεται στη διαφορετική φύση των ατόμων που συγκροτούν την πόλη.

...Πού οφείλεται η επίδραση που άσκησε ο Πλάτων; Θα επανέλθω στο τέλος σ' αυτή την ερώτηση. Πρόκειται πάντως για επίδραση της οποίας οι ρίζες, όπως είδαμε ήδη, βρίσκονται από τη μια μεριά στον ίδιο τον Πλάτωνα, δηλαδή σ' όλη τη σειρά επιχειρήσεων και στη στρατηγική την οποία στήνει. Υπάρχουν όμως και όλα όσα οφείλονται στις μετέπειτα εποχές. Εδώ τα πράγματα είναι σχετικώς απλά. Δεν θα μιλήσω για τον Porphy που δημιούργησε ένα είδος αντιπροκατάληψης, σύμφωνα με την οποία απαγορεύεται να αποκαλέσει κανείς τον Πλάτωνα ολοκληρωτικό ή να τον θεωρήσει πατέρα του ολοκληρωτισμού.

Το μίσος του όμως για τη δημοκρατία είναι γεγονός, καθώς και όσα αποπνέει το έργο του ως μόνιμη επιθυμία του: να παγιώσει τις υποθέσεις της πόλης, να σταματήσει την ιστορική εξέλιξη, να σταματήσει την αυτοθέσμιση, να εξοβελίσει την αυτοθέσμιση. Και ως εκ τούτου, προφανώς, ο Πλάτων γίνεται κατά κάποιον τρόπο ο εμπνευστής και το οπλοστάσιο όλων όσων θα αντιπροσωπεύσουν μέσα στην ιστορία μια τέτοια στάση. Διατυπωμένο απλοϊκά, αυτό σημαίνει ότι θα εμπνεύσει στο μέλλον κάθε τι το αντιδραστικό, κάθε τι που επικροτεί την καθεστηκυῖα τάξη, κάθε τι που αντιστέκεται στο δημοκρατικό κίνημα.

Τέλος, πρέπει βεβαίως να κρατήσουμε ζωντανό κατά νου το τεράστιο στοιχείο της αυθεντικής πλατωνικής δημιουργίας, δημιουργίας που διαθέτει αναμφισβήτητη διιστορική αξία, άρρηκτα συνδεδεμένη με το έργο του, η οποία αποτελεί επίσης ένα άλλο πυρήνα του έργου του, ένα άλλο πόλο. Δεν μου πολυαρέσει να μιλάω για πόλο, διότι εδώ δεν υπάρχει αντιπαράθεση• οι σχέσεις είναι

εξαιρετικά περίεργες ανάμεσα στη φιλοσοφική και τη λογοτεχνική, την καλλιτεχνική δημιουργία του Πλάτωνα και όσα συνεπιφέρει, όσα προφανώς περιέχει ως πολιτικό και φιλοσοφικό φαντασιακό.

Υπάρχει επίσης το άλλο στοιχείο, η δημιουργία, το ον του Πλάτωνα ως απaráμιλλη ιδιοφυΐα που συνδυάζει ταυτόχρονα το φιλοσοφικό βάθος, τη λογικοδιαλεκτική δύναμη, τη λογοτεχνική δεινότητα και την τεχνογνωσία στο χώρο της πολιτικής των ιδεών, για την οποία μίλησα προηγουμένως. Σε κάθε βήμα σκοντάφτουμε και εκστασιαζόμαστε από την ανακάλυψη ενός φιλοσοφικού ή άλλου ψήγματος, ανακαλύπτουμε τελικά μία ακόμα από τις ρίζες των σημερινών μας σκέψεων και του τρόπου με τον οποίο σκεπτόμαστε.